

УДК 930.2:070:329](477.8)“18/19”

ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКА ПАРТІЙНА ПРЕСА ЯК ДЖЕРЕЛО ДО ВИВЧЕННЯ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ У КОРОЛІВСТВІ ГАЛИЧИНИ ТА ЛОДОМЕРІЇ (кінець XIX – початок XX ст.)

Олена МАКАРЧУК*, Наталія ЗАХАРЧИН**,

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра теорії та історії культури,
вул. Університетська 1, 79000, Львів, Україна.

**Національний лісотехнічний університет України,
кафедри історії України, політології та права,
вул. Генерала Чупринки 103, 79057, Львів, Україна

У статті розглянуто друковані органи західноукраїнських політичних партій кінця XIX – початку XX ст. (зокрема, Русько-української радикальної партії, Української соціал-демократичної партії) під кутом зору відображення у них суспільно-політичної ситуації в краї. Особливий наголос зроблено на таких часописах, як “Rękodzielnik”, “Prasa”, “Народ”, “Хлібороб”, “Громадський Голос”, “Радикал”, “Добра Новина”, “Robotnyk” та ін. Проаналізовано наявну в них інформацію про вибори до Галицького крайового сейму та Австрійського парламенту, про робітничий рух тощо. Автори розкривають як позитиви (інформативність, яскравість у зображенні висвітлюваних подій), так і недоліки (високий рівень суб’єктивізму журналістів і дописувачів) західноукраїнської партійної преси кінця XIX – початку XX ст. як історичного джерела.

Ключові слова: Королівство Галичини та Лодомерії, політичні партії, партійна преса, кінець XIX – початок XX ст., суспільно-політичні процеси, джерелознавство.

Кінець XIX – початок XX ст. ознаменувався змінами в економічному та, як наслідок, політичному житті західноукраїнських земель. Проникнення фінансового капіталу в промисловість і сільське господарство, створення акціонерних компаній та об’єднань, збільшення оборотів банків свідчили про поступове втягнення колишньої відсталого провінції Австро-Угорщини у загальносвітовий економічний процес. Зростання фабрично-заводської промисловості призвело до формування робітництва, найважливішим джерелом поповнення якого стали пролетаризовані селяни та розорені ремісники. Соціальні проблеми накладалися на процеси національного відродження піддавстрійських українців. Політичне життя регіону характеризувалося протистоянням праці і капіталу, політичною конкуренцією та пошуками порозуміння між українською, польською, єврейською громадами та їхніми партійними й громадсько-суспільними організаціями. У цей складний історичний період перебування

західноукраїнських земель у складі Австро-Угорської дуалістичної монархії особливого значення набули питання виборчої реформи та безпосередньої участі у виборах українських кандидатів. Усе це знайшло своє віддзеркалення на сторінках тогочасної західноукраїнської преси, передусім партійної.

Питаннями розвитку західноукраїнської преси та відображення в ній політичних, економічних, соціальних, освітніх та інших суспільних процесів у вітчизняній науковій думці займалися і займаються такі вчені, як Аркадій Животко, Олексій Дей, Михайло Нечиталюк, Ігор Моторнюк, Ігор Михайлин, Іван Крупський, Степан Кость та ін.¹ Окреме місце займають бібліографічні матеріали з історії західноукраїнської преси, підготовані авторським колективом за редакцією Мирослава Романюка².

За усієї різноманітності аналізованих українськими дослідниками наукових проблем з царини західноукраїнської журналістики окресленого періоду, власне питання місця і значення партійної преси в системі (історичних) джерел з вивчення політичних процесів у тогочасному соціумі півдавстрійського Королівства Галичини та Лодомерії окремо не розглядалося. Сподіваємося, що наша розвідка вирішить і це конкретне, досить вузьке завдання.

Однією з передумов появи партійної преси стало формування наприкінці 60-х – на початку 70-х років XIX ст. в Галичині преси професійної. Саме в цей час на історичну арену виходить робітництво. Важливу роль в організації робітників у сформовану силу відігравала робітничка преса. Від січня 1869 р. у Львові почала виходити польськомовна газета “*Rękodzielnik*” (“Ремісник”). На її сторінках, поруч з освітніми, професійними, санітарно-гігієнічними та іншими питаннями, висвітлювали й боротьбу найманих працівників за свої трудові права, її прийоми і методи тощо. Зокрема, на початку червня 1870 р. у Львові відбулися збори пекарів, учасники яких вимагали підвищення платні, скорочення робочого дня, поліпшення умов праці, що й знайшло своє відображення на сторінках цього друкованого органу³. У квітні – травні 1871 р. мали місце заворушення серед кравців-челядників 218 майстерень Львова. Їх підтримали й надали їм матеріальну допомогу друкарі, будівельники і залізничники міста. Одночасно виступили 118 робітників львівських друкарень. Страйк тривав два тижні й завершився успіхом⁴.

¹ Аркадій Животко, *Історія української преси* (Київ: Наша культура і наука, 1999); *Історія української дожовтневої журналістики*, ред. Йосип Цьох (Львів: Вища школа, 1983).

² *Українська преса в Україні та світі (XIX–XX ст.): історико-бібліографічне дослідження*, уклад. Марія Галушко, Мирослав Романюк та Лідія Сніцарчук (Львів: ЛІННБ України імені В. Стефаника, 2009), т. 2; Мирослав Романюк та Марія Галушко, *Українські часописи Львова 1848–1939 рр.: історико-бібліографічне дослідження: у 3 т.* (Львів: Світ, 2001), т. 1.

³ *Rękodzielnik*, 5 czerwca 1870, 9.

⁴ *Rękodzielnik*, 7 maja 1871, 15.

Розвиток робітничого руху, в свою чергу, зумовив розвиток робітничої преси. У січні 1872 р. вийшла друком професійна газета львівських друкарів “*Czcionka*” (“Літера”), перетворена невдовзі на загальноробітничу газету Галичини.

Новий етап у розвитку робітництва Галичини й Буковини був ознаменований виходом у світ двотижневика (газети) “*Praca*” (“Праця”). На початках її видавали коштом “Товариства друкарів”, відповідальним редактором був робітник Йосип Данилюк. Із серпня 1878 р. (від третього номера) співробітниками та редакторами газети стали Іван Франко та Михайло Павлик. “*Praca*” виходила польською мовою, позаяк більшість міських робітників (поляків та євреїв) краще знала польську мову. На шпальтах газети надруковано статті І. Франка “Чого ми вимагаємо?”, “Що приносить наша праця?”, “На кого працюємо?”, “Чия вина?”. У 1881 р. ці та інші статті вийшли окремою брошурою під назвою “О ргасу”. 18 серпня 1879 р. в газеті “*Praca*” І. Франко опублікував статтю “Чого ми хочемо?”, де сформулював програму галицького робітництва, незалежно від соціально-політичних орієнтацій, мови чи національності. Вказавши, що для панівних верств не тільки в Галичині, а й у всій Австро-Угорщині робітниче питання є ледве не найбільшою крамолою, І. Франко підсумував: “Соціалізм, комунізм, навіть нігілізм – ось страховища, що їх завжди висуває багата буржуазія, коли їй нагадують про робітниче питання”⁵.

На початку 1881 р., за участю І. Франка, на сторінках газети опубліковано “Програму галицьких соціалістів”, а ще за кілька місяців – нову програму під назвою “Програма галицької робітничої партії”. Це були перші в Галичині програмні документи, в яких поставлено питання про необхідність створення робітничої партії⁶.

На початку 90-х років XIX ст. до частина галицької інтелігенції усвідомила необхідність створення політичної партії. Саме в Галичині “більш чутливі люди, переважно з молоді, які засвоїли нові суспільні ідеї то під впливом літератури української та руської, то під впливом західноєвропейським, що йшов через Відень, стали приходити до переконання про поверховість попереднього галицько-руського патріотизму, [...] про відсутність у ньому уваги до реальних потреб народних мас. Так склались потроху елементи галицько-руської партії, котра, нарешті, отримала назву радикальної. Ця партія була першою з галицько-руських, котра стала суто політичною”⁷.

⁵ Іван Франко, “Чого ми хочемо?,” у *Іван Франко. Зібрання творів: у 50 т.* (Київ: Наукова думка, 1984), т. 44, кн. 1, 25.

⁶ *Історія Львова: у 3 т.*, ред. Ярослав Ісаєвич, Микола Литвин та Феодосій Стеблій (Львів: Центр Європи, 2007), т. 2, 280.

⁷ Михайло Драгоманов, *Із наукової спадщини* (Київ: Знання України, 2010), кн. 1, 540.

⁸ Варфоломій Ігнатієнко, *Українська преса (1816–1923 рр.): історико-бібліографічний етюд* (Київ: Державне видавництво України, 1926), 39.

Поява політичної партії модерного гатунку потягнула за собою зміну західноукраїнської медіа-мапи. Періодичні видання почали, за словами Варфоломія Ігнатієнка, “...по своєму змісту вибиватися з вузьких провінціальних шор і становлять на шлях трактовки хоча б і українських спеціально питань”⁸.

Русько-українська радикальна партія на початках заснувала два партійних органи, які виходили двічі на місяць: “Народ” (для більш освічених читачів) та “Хлібороб” (для селян і робітників)⁹. На їхніх сторінках далеко не останнє місце займали питання підготовки та участі у виборах кандидатів, які мали представляти інтереси української громади. Наприклад, ось як оцінювала вибори до Галицького крайового сейму 1889 р. редакція журналу “Народ”. У рубриці “По соймі” йшлося: “Тамтого року, в справах політичних, головна увага галицьких русинів звернена була на вибори до сойму. Коло тих виборів позаходилися Русини всіх партій – народовці, москальофіли і крайні (радикали), з котрих, напр. М. Павлик редагував тоді “Батьківщину”, письмо, що має на народ найбільший вплив. А другий радикал – Іван Франко, написав там цілий ряд статей умисне про те, як наш нарід мав узятися до того, щоби вийшло якнайбільше руских послів”¹⁰; “Русини вибрали 16 своїх послів – людей ріжних партій і переконань [...] – і інтелігентних, і робітних. [...] Посли вчинили (заснували. – О. М., Н. З.) руський клуб і в сеймі виступили солідарно, в обороні конституційних свобод”¹¹. “Руський клуб” у Галицькому крайовому сеймі поставив на порядок денний питання, які хвилювали українців Галичини: в першу чергу, про вибори в українській та польській частинах краю, також наведено приклади порушення прав “руської мови”, “руських свят”, свободи віросповідання тощо¹².

Активізація виборчої тематики посилюється з наближенням виборів До Віденського парламенту (жовтень – листопад 1890 р.). М. Драгоманов у листі “На Україну” писав у той час таке: “Тепер на черзі зовсім конкретна справа: провести депутата сеї (РУРП – О. М., Н. З.) партії у віденський сейм. Для цієї мети ми повинні напружитися з усіх сил і, навіть якщо б депутат не пройшов, то агітація під час виборів залишить свої сліди; зміцнить елементи партії, долучить нових, познайомить з нею більш широкий світ і т. і.”¹³. Журнал “Народ” узяв на себе фінансову сторону агітації за депутата від РУРП Северина Даниловича. На жаль, він не пройшов до парламенту, й фінансові наслідки невдалої виборчої кампанії важким тягарем лягли на редакцію видання. “Сего року редакція Народа

⁹ Драгоманов, *Із наукової спадщини*, 541.

¹⁰ *Народ*, 1 січня 1890, 2.

¹¹ Там само, 3.

¹² Там само.

¹³ “На Україну (Лист М. Драгоманова до приятелів) (1890),” у *Переписка Михайла Драгоманова з Михайлом Павликом (1876–1895)*, зладив Михайло Павлик (Чернівці: Товариство “Руська Рада”, 1910), т. 6, 94.

¹⁴ *Народ*, 15 падолиста 1890, 355.

мусіла чимало, як на неї видати на виборчу агітацію, відозви її, що нас добре підтягло матеріально”, – ще на етапі підготовки до виборів визнавали видавці¹⁴.

25 квітня 1891 р. вийшов перший номер газети “Хлібороб”. “Часопис почав виходити як виразник програми РУРП, ставлячи на меті “сміло і явно боронити наших бідних хліборобів по селах і містах, подавати їм усю правду з огляду на справедливість і добро простого народу [...], ширити дух боротьби за кращий добробут і просвіщати народ до тої боротьби”¹⁵. З початком видання газети одним з основних завдань як партії, так і її друкованого органу стали вимоги “ліквідації виборчих курій і вимоги рівного, загального, прямого голосування”, “щоби при голосуванні за всяких послів (депутатів. – О. М., Н. З.) мужик мав таке саме право, як і пан; щоби за послів голосували всі, незалежно від того, платять податки, чи ні, починаючи від 21 року життя; щоби не було правиборців (привілейованих. – О. М., Н. З.), щоби всі просто за послів голосували, щоби голосування було таємним, щоби ніхто не міг підглядати в карточки (виборчі бюлетені. – О. М., Н. З.) [...], щоби кожний [...] мав право також бути послом. Це називається: загальне, безпосереднє, таємне голосування”¹⁶.

Питання життя Галичини та діяльності РУРП, які висвітлювалися на сторінках перших партійних часописів надзвичайно цікавили українців Російської імперії. “Бачив сими днями 2-х москвичів, – писав у листі до М. Павлика М. Драгоманов, – один учений, другий адвокат. Дуже заінтересувались радикальним рухом у Галичині. Пошліть [...] популярні брошури і Народ і Хлібороб за 1893 р. в Румянцевський Музей, в Москві. Се тамтошній Ossolineum. І вперед посилайте. В Москві є чимала купка нашої молодіжі, що там учиться”¹⁷.

20 березня 1895 р. почала виходити ще одна газета радикального спрямування – “Громадський Голос” (позиціонувала себе, як “газета для руського народу”). Ініціаторами друку стали представники РУРП. Навколо редакції згуртувалися видатні діячі свого часу – Михайло Павлик, Михайло Драгоманов, Василь Стефаник, Лесь Мартович та ін. Важка економічна ситуація, недосконалі податкові, виборчі, земельні закони – все це висвітлювали матеріали авторів. У замітках “Де що про рух робітницький”, “Рух вічевий”, “Уличні демонстрації у Львові”, “Кров львівських жертв в парламенті” знайшли своє відображення чисельні страйки та демонстрації, які охопили терени Галичини наприкінці XIX – на початку XX ст.¹⁸.

У рубриках “Справи сейму”, “Передвиборча кампанія”, “Для тебе, радикал” особливу увагу звернено на обговорення в парламенті актуальних питань про

¹⁵ *Українська преса в Україні та світі*, 56.

¹⁶ *Хлібороб* 5 (1891): 5–6.

¹⁷ “Михайло Драгоманів до Михайла Павлика (Париж, 4. і 7.IX.1893),” у *Переписка Михайла Драгоманова з Михайлом Павликом (1876–1895)*, зладив Михайло Павлик (Чернівці: Товариство “Руська Рада”, 1911), т. 7, 292.

¹⁸ *Періодика Західної України 20–30-х рр. XX ст.: матеріали до бібліографії*, ред. Мирослав Романюка (Львів: Фенікс, 2001), т. 4, 61.

земельний податок, проведення виборчої та податкової реформ тощо. Значне місце у газетних матеріалах займали питання виборів до Галицького крайового сейму й Віденського парламенту. Саме вибори постійно були однією з найважливіших суспільно-політичних проблем. “Сего року, – писала редакція “Громадського Голосу”, – будуть вибирати нових послів до сойму. [...] Треба, щоб наші селяни скрізь по селах закладали свої селянські комітети, котрі би дбали за вибори в своїм селі [...], повітові виборчі комітети, котрі би ухвалювали, хто має в яким повіті кандидувати і старалися, аби він був вибраний [...]. Пам’ятайте, що вибираєте послів на довгих шість літ і що противні Вам послі зможуть на той час навалити на Вас таких тягарів, що і не дихнете”¹⁹.

Пересічному виборцю було складно дотримуватися цих порад в умовах частих непорозумінь з місцем, часом (іноді приховували навіть день виборів) та умовами голосування. Газета наводила кричущі приклади виборів “по-галицьки”. Наприклад: у с. Красному під Львовом 5 вересня 1895 р. на 2 год. дня були призначені вибори. Селяни почали збиратися з 12 год. біля громадської канцелярії. Незадовго до початку виборів, з канцелярії вийшов комісар і сказав, що вибори вже відбулися. “А провів він їх з війтом, 4 жидами і двома селянами, котрих до послідних мабуть задними дверми до канцелярії впустили, бо ніхто не видів, як они туди зайшли”²⁰.

Підтасування, виборчі махінації, поліцейські утиски й переслідування були постійними темами на сторінках “Громадського Голосу”. Єдиним виходом із ситуації, коли “вороги підкуповують виборців ковбасами”, з точки зору редакції, могло стати запровадження загального голосування, тобто прямого, рівного (не куріального) виборчого права. “Якби кожний голосував, – пишуть автори газети, – то тогди треба би такої довгої ковбаси, що могли би ся на ній повісити всі, що торгують голосами”²¹.

На відміну від “Народу” і “Громадського Голосу”, чиїми основними читачами були молодь і селяни, газета “Радикал” адресувалася українській інтелігенції Австро-Угорської та Російської імперій. Вже в першому номері “Радикала” (вийшов 5 жовтня 1895 р.) проведено аналіз передвиборчої боротьби і результатів виборів. Редакційна стаття оцінювала результат радикалів, як “тріумф”. В умовах зловживань і брутальних обуродок, кандидати від РУРП не були обрані до парламенту, але їхня переконлива підтримка на місцях (наприклад, у Жидачеві представник партії отримав 47 голосів проти 59 в опонента, у Тернополі “радикал-хлоп” П. Думка – 76 голосів проти 98²²) спонукала до висновку про необхідність організаційного укріплення партії на тлі зростаючої популярності радикальних ідей серед народу.

¹⁹ *Громадський Голос*, 20 марта 1895, 3.

²⁰ *Громадський Голос*, 15 вересня 1895, 43.

²¹ *Громадський Голос*, 20 цвітня 1895, 12.

²² *Радикал*, 5 жовтня 1895, 2.

17 грудня 1897 р. про своє заснування проголосила Українська соціал-демократична партія (УСДП). Від самого початку партія позиціонувала себе як складова частина Австрійської соціал-демократичної партії, а її лідери – Семен Вітик і Микола Ганкевич, одночасно входили до керівного складу Польської соціал-демократичної партії Галичини та Сілезії. 1 січня 1897 р. у Львові, за редакцією М. Ганкевича (псевдонім *Iwan Hlynczak*), починав виходити друкований орган українських соціал-демократів газета “*Robotnyk*”*. З підзаголовком “*Organ ruško-ukrajinskoji socyjalno-demokratycznej partyji*” часопис передбачалося видавати латинкою, двічі на місяць. Редакція пояснювала це тим, що робітники в містах дуже часто не знають “*ruškoho ruńma*” і бажанням донести свою думку до представників робітництва інших національностей (передусім поляків та євреїв)²³. З першого номеру в газеті домінують статті на важливі суспільно-політичні теми. У передовій статті “*Naszi cily*” було заявлено, що УСДП є складовою Соціал-демократичної робітничої партії Австрії та стоїть “на основі програми, сформульованої конгресом австрійської соціал-демократії у Гайнфельді (Hajnfold) 1886 [...], і на думку сеї програми, ясної і точно означеної, поведе свою діяльність”²⁴.

Яскравими фарбами автори часопису ілюстрували зміцнення та наростання сили “працюючого люду”, який у щоденній, невпинній боротьбі за кращу долю рухається на зустріч “сонцу золотому”²⁵. Метою нинішнього робітничого руху, – вважала редакція часопису, – є перехід усіх продуктивних засобів – фабрик і верстатів, землі й машин, “на спільну власність працюючого класу”. Ця ідея “*ohnennym*” стовпом в’ється перед очима свідомих своїх прав і свого значення робітників, котрі йдуть через пустелю капіталізму до щасливішої країни “*buducznostry*”²⁶. У статті йшлося про розвиток соціал-демократичного руху в світі та його цілі, про становище робітництва Великої Британії тощо.

Разом з тим автори не залишили осторонь питання виборів до австрійської Державної Ради. Третій номер “*Robotnyka*” відкривала стаття “*Pered wyboramy*”, в якій гостро критикувалася недосконала виборча система. Вперше у виборах мали взяти участь міські робітники, які раніше не мали жодних політичних прав, однак редакція вважала, що виборча реформа була проведена так, аби забезпечити мандати представникам панівної верхівки. Цьому сприяла й обмежена кількість виборчих округів (увесь край від Вісли до Збруча й від Карпат до Бугу міг обрати лише 15 послів), а також привілейовані “класові” права певних груп міщан під час перевиборів. Редакція була переконана, що

* У 1900 р., на зміну “*Robotniku*”, українські соціал-демократи заснували газету “*Воля*”, редакторами якої були М. Ганкевич та С. Вітик.

²³ *Robotnyk*, 1 січня 1897, 1.

²⁴ *Ibid*, 3.

²⁵ *Ibid*, 1.

²⁶ *Ibid*.

²⁷ *Robotnyk*, 1 лютого 1897, 3.

робітничий рух очолює соціал-демократія, тому закликала виборців боротися за свої права й голосувати за кандидатів-соціалістів²⁷.

На зламі XIX–XX ст. відбулась радикалізація суспільного життя, що передусім проявилось у появі спеціалізованої преси. Якщо раніше проблеми західноукраїнського робітництва висвітлювали поряд із питаннями, важливими для селян (у першу чергу), міщан та інших верств тогочасного населення, то поява таких друкованих органів, як “Праця” (часопис українських промислових робітників), або “Робітник” (орган центрального комітету Української соціал-демократичної робітничої партії) засвідчив зростаючі впливи робітництва на суспільні процеси, які відбувалися в тогочасній Австро-Угорщині²⁸.

Характерним є приклад тижневика “Земля і Воля”, який у підзаголовку номерів першого року видання позиціонував себе як “Орган української соціал-демократичної партії для сільського робочого люду”, а вже через рік – як “Орган української соціальної демократії для робочого люду”. Визначаючи зміст тижневика, редакція зазначала: “Пишучи зі становища соціалістичного світогляду, будемо писати про положенє наших міських, а особливо сільських робітників [...] та про те, яких способів їм уживати, аби вибороти собі кращу долю”²⁹. На сторінках часопису, в статтях, дописах та кореспонденціях “Що таке соціалізм”, “Чого хочуть соціалісти”, “Рух у фахових товариствах”, “Робітничий рух” пропаговано соціалістичні ідеї, робітничий рух, класову боротьбу³⁰.

Газетою, призначеною передусім для сільських пролетарів, був часопис “Добра Новина”. (редактором перших номерів щомісячника був С. Вітик). Проте вже від 4/5 номеру газета виходила під гаслом “Пролетарі усіх країв, єднайтеся!”, а її зміст став спрямованим на висвітлення питань життя робітництва. Зокрема, на шпальтах часопису з’явилася рубрика “Залізо-дорожний відділ”, призначена для огляду проблем і профспілкового руху залізничників³¹. Продовженням “Доброї Новини” став часопис журнального типу “Праця”. Інтернаціональна за змістом (про що свідчать хоча б назви статей “Шостий міжнародний соціалістичний конгрес в Амстердамі”, “Відозва японських соціалістів до російських”, “Загальний страйк залізничних служачих на Угорщині” тощо), газета основним своїм завданням бачила “об’єднувати пролетарів всіх країн” та “викрешувати “іскру” революції в Галичині”³².

Початок XX ст. ознаменувався новим етапом боротьби робітників і селян Галичини за свої права: вони домагалися відміни анахронічної куріальної системи, уведення загального, рівного та прямого виборчого права. Відтак, їхні інтереси

²⁸ Варфоломій Ігнатієнко, *Бібліографія української преси (1816–1916)* (Харків; Київ: Державне видавництво України, 1930), 131, 178.

²⁹ *Періодика Західної України 20–30-х рр. XX ст.: матеріали до бібліографії*, ред. Мирослав Романюк (Львів: Фенікс, 2001), т. 5, 95.

³⁰ Там само, 93, 96.

³¹ Ігнатієнко, *Бібліографія української преси*, 138.

³² Романюк та Галушко, *Українські часописи Львова 1848–1939 рр.*, 177.

були близькими, що зумовлювало потребу спільних дій. Під впливом виступів робітників у 1902 р. широко розгорнувся селянський рух. Страйкову форму боротьби, практикувану робітниками, почали застосовувати й селяни. Проте, якщо раніше селянські страйки мали місце серед сезонних найманих працівників (батраків), то на початку ХХ ст. вони поширились і на селян-відходників, зайнятих на роботах у містах і містечках Галичини. Під час страйку будівельників у Львові значна частина сезонних робітників з числа сільського пролетаріату відмовилася стати штрейкбрехерами й повернулася у села. Страйк розпочався у Львівському повіті в зв'язку з низькою оплатою праці (16 крейцерів на добу), але поширився й на сусідні повіти³³. 15 травня 1900 р. газета “Воля” писала про спільні робітничо-селянські збори в Бучачі, на яких виступили організатор робітничого руху в Галичині М. Ганкевич та засновник робітничого товариства в Бучачі Мозлер. Доповідачі розказали про “значіне політичних прав, політичних свобод і загального права виборчого”³⁴.

Російська революція 1905–1907 рр., яку розпочали в імперії Романових робітники та підтримали селяни, позначилась і на активізації робітничо-селянського руху в Галичині. “Чого добивають ся хлопи (селяни. – О. М., Н. З.) в Росії?”, – запитували автори газети “Гайдамаки”, й самі ж відповідали: “Перше всього они разом з робітниками і ліпшими людьми з інтелігенції хочуть вільних політичних порядків. Аби була воля говорити, воля писати, воля збирати ся, єднати ся. Аби права становили люди вибрані від народу [...], аби сам нарід через своїх вибраних людей пильнував, куди йдуть гроші з податків”³⁵.

Для населення Галичини боротьба за краще майбутнє у цей час була пов'язана передусім з боротьбою за виборчу реформу. Газета “Воля” розповідала про численні робітничо-селянські віча на підтримку загального права голосування³⁶. Ця ж газета через місяць повідомила про масові народні заворушення на Буковині³⁷. Що показово, число активних учасників різноманітних політичних акцій на підтримку реформи часто сягало п'ятизначної цифри. Таких показників, на нашу думку, не могли б забезпечити самостійно ні робітники, ні селяни – необхідними були спільні, скоординовані дії. Так, у Бучацькому повіті 11 січня 1906 р. відбулося віче, на яке зібралось близько 10 тис. селян та “мійських робітників”³⁸.

У підсумку зазначимо, що західноукраїнська партійна преса кінця ХІХ – початку ХХ ст. є одним із найважливіших джерел з вивчення тогочасних суспільно-політичних процесів у Королівстві Галичини та Лодомерії. З нею

³³ Євген Яцкевич, “Піднесення революційного руху в Східній Галичині в 1901–1902 рр.,” у *З історії західноукраїнських земель* (Київ: Видавництво АН УРСР, 1958), ч. 3, 66.

³⁴ *Воля*, 15 мая 1900, 3.

³⁵ *Гайдамаки*, 8 червня 1906, 5.

³⁶ *Воля*, 1 падолиста 1905, 6.

³⁷ *Воля*, 1 грудня 1905, 5.

³⁸ *Гайдамаки*, 8 лютого 1906, 4.

можуть успішно конкурувати (і доповнювати) інші групи джерел, як-от: звіти адміністративних установ, документи поліції та жандармерії, внутрішньопартійна документація, виступи депутатів Австрійського парламенту та Галицького крайового сейму, статистичні збірники тощо. Певним недоліком партійної преси як історичного джерела є високий рівень суб'єктивізму журналістів і дописувачів. З іншого боку, саме партійна преса дає найбільш живу картину подій, свідчить про активний пошук та адаптацію різних форм боротьби – політично-агітаційної, страйкової, електоральної тощо.

SOCIAL AND POLITICAL PROCESS IN THE KINGDOM OF GALICIA AND LODOMERIA (the end of 19th century – the beginning of 20th century)

Olena MAKARCHUK*, Natalia ZAKHARCHYN**,

* The Ivan Franko National University of Lviv
the Chair of Theory and History of Culture,
1, Universytetska str., 79000, Lviv, Ukraine

** The Ukrainian National Forestry University
the Chair of History of Ukraine, Political Science and Law,
103, General Chuprynky str., 79057, Lviv, Ukraine

The end of 19th century – beginning of the 20th century was marked by the changes in the economic life and, as a consequence, in the political life of the Western Ukrainian lands. The penetration of the financial capital in industry and agriculture, creation of joint stock companies, increasing in the turnover of banks provided the evidences of progressive involvement of the former undeveloped Austria-Hungarian province into the worldwide economic process. The growth of the factory sector led to formation of the labour force, which was enlarged including the proletarian peasants and broken-down artisans. Social problems were superimposed on the processes of the national revival of the Ukrainian people who were living under the reign of Austria. The political life of the region was characterized by a confrontation arising between the labour and the capital, political competition and the seeking of understanding between the Ukrainian, Polish, Jewish communities and their party and public organizations. The problem of the electoral reform and direct participation of the Ukrainian candidates in the elections became particularly important during this difficult historical period, when the Western Ukrainian lands were a part of the Austro-Hungarian dualistic monarchy. All this was reflected on the pages of that time Western Ukrainian press, primarily, in the party press.

The article describes the press organs of the Western Ukrainian political parties of the end of 19th century – beginning of the 20th century (such as the Ukrainian Radical Party, the Ukrainian Social Democratic Party in particular) from the point of view in which way they reflected on their pages the socio-political situation of that time in the province. The clear focus was kept on such magazines as “Rękodzielnik”, “Praca”, “Narod”, “Khliborob”, “Hromadkyi Diiach”, “Radical”, “Dobra Novyna” “Robitnyk”, etc. There has been analyzed the present information on the election to the Diet of the Kingdom of Galicia and Lodomeria and Austrian Parliament, on the labour movement and so on.

The authors confirm that the West Ukrainian Party press of the end of 19th century – beginning of the 20th century is one of the most important sources for studying social and political processes in the Kingdom of Galicia and Lodomeria of that time. The press may successfully compete with (and add)

the other groups of sources such as reports of administrative institutions, police and gendarmerie documents, internal party documentation, speeches by members of the Austrian Parliament and the Diet of the Kingdom of Galicia and Lodomeria, statistical collections, etc. The party press has a certain disadvantage that is the high level of the journalists' subjectivity and reporters. On the other hand, the party press itself provides the most vivid picture of events, gives evidence of the active search and adaptation of various forms of struggle: political, agitation, strike, electoral, etc.

Key words: the Kingdom of Galicia and Lodomeria, political parties, party press, the end of the nineteenth and the beginning of the twentieth century, socio-political processes, source study.

REFERENCES

- Franko, Ivan. "Choho my khochemo?" U *Ivan Franko. Zibrannia tvoriv: u 50 t.* Kyiv: Naukova dumka, 1984, t. 44, kn. 1. 25–27. (in Ukrainian).
- Haidamaky*. 8 chervnia 1906. (in Ukrainian).
- Haidamaky*. 8 liutoho 1906. (in Ukrainian).
- Hromadskyi Holos*. 15 veresnia 1895. (in Ukrainian).
- Hromadskyi Holos*. 20 marta 1895. (in Ukrainian).
- Hromadskyi Holos*. 20 tsvitnia 1895. (in Ukrainian).
- Ihnatiienko, Varfolomii. *Bibliohrafiia ukrainskoi presy (1816–1916)*. Kharkiv; Kyiv: Derzhavne vydavnytstvo Ukrainy, 1930. (in Ukrainian).
- Ihnatiienko, Varfolomii. *Ukrainska presa (1816–1923 rr.): istoriko-bibliohrafichnyi etiud*. Kyiv: Derzhavne vydavnytstvo Ukrainy, 1926. (in Ukrainian).
- Istoriia Lvova: u 3 t.* Red. Yaroslav Isaievych, Mykola Lytvyn ta Feodosii Steblii. Lviv: Tsentr Yevropy, 2007, t. 2. (in Ukrainian).
- Istoriia ukrainskoi dozhovtnevoi zhurnalistyky*. Red. Yosyp Tsokh. Lviv: Vyshcha shkola, 1983. (in Ukrainian).
- Khliborob* 5 (1891): 5–6. (in Ukrainian).
- "Mykhailo Drahomaniv do Mykhaila Pavlyka (Paryzh, 4. i 7.IX.1893)." U *Perepyska Mykhaila Drahomanova z Mykhailom Pavlykom (1876–1895)*. Zladyv Mykhailo Pavlyk. Chernivtsi: Tovarystvo "Ruska Rada", 1911, t. 7. 292–293. (in Ukrainian).
- Mykhailo Drahomanov. *Iz naukovoї spadshchyny*. Kyiv: Znannia Ukrainy, 2010, kn. 1. (in Ukrainian).
- Narod*. 1 sichnia 1890. (in Ukrainian).
- Narod*. 15 padolysta 1890. (in Ukrainian).
- "Na Ukrainu (Lyst M. Drahomanova do pryiateliv). 1890." U *Perepyska Mykhaila Drahomanova z Mykhailom Pavlykom (1876–1895)*. Zladyv Mykhailo Pavlyk. Chernivtsi: Tovarystvo "Ruska Rada", 1910, t. 6. 93–96. (in Ukrainian).
- Periodyka Zakhidnoi Ukrainy 20–30-kh rr. XX st.: materialy do bibliohrafiï*. Red. Myroslav Romaniuka. Lviv: Feniks, 2001, t. 4. (in Ukrainian).
- Periodyka Zakhidnoi Ukrainy 20–30-kh rr. XX st.: materialy do bibliohrafiï*. Red. Myroslav Romaniuka. Lviv: Feniks, 2001, t. 5. (in Ukrainian).
- Radykal*. 5 zhovtnia 1895. (in Ukrainian).
- Rękodzielnik*. 5 czerwca 1870. (in Polish).
- Rękodzielnik*. 7 maja 1871. (in Polish).
- Robitnyk*. 1 lutogo 1897. (in Ukrainian).
- Robitnyk*. 1 stycznia 1897. (in Ukrainian).

Макарчук О., Захарчин Н.

ISSN 2078-6107. Вісник Львівського університету. Серія історична. 2015. Випуск 51. С. 325–336

Romaniuk, Myroslav ta Mariia Halushko. *Ukrainski chasopysy Lvova 1848–1939 rr.: istoryko-bibliohrafichne doslidzhennia: u 3 t.* Lviv: Svit, 2001, t. 1. (in Ukrainian).

Ukrainska presa v Ukraini ta sviti (XIX–XX st.): istoryko-bibliohrafichne doslidzhennia. Uklad. Mariia Halushko, Myroslav Romaniuk ta Lidiia Snitsarchuk. Lviv: LNNB Ukrainy imeni V. Stefanyka, 2009, t. 2. (in Ukrainian).

Volia. 1 hrudnia 1905. (in Ukrainian).

Volia. 1 padolysta 1905. (in Ukrainian).

Volia. 15 maia 1900. (in Ukrainian).

Yatskevych, Yevhen. “Pidnesennia revoliutsiinoho rukhu v Skhidnii Halychyni v 1901–1902 rr.” U *Z istorii zakhidnoukrainckyykh zemel* (Kyiv: Vydavnytstvo Akademii nauk URSSR, 1958), ch. 3. 61–66. (in Ukrainian).

Zhyvotko, Arkadii. *Istoriia ukrainskoi presy.* Kyiv: Nasha kultura i nauka, 1999. (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редколегії 11.05.2015

Прийнята до друку 21.12.2015